

LIBER

Η συνεργασία μεταξύ της επιθεώρησης *Liber* και των *Συγχρόνων Θεμάτων* γίνεται με την αποφασιστική συνδρομή του Κέντρου Λογοτεχνικής Μετάφρασης του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών, υπό τη διεύθυνση της Catherine Velissaris.

Τη γενική επιμέλεια των μεταφράσεων, για λογαριασμό του Κέντρου, είχε η Έφη Γιαννοπούλου.

1996-1996: Η ΧΙΛΙΕΤΙΑ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ ΜΙΑ «ΑΠΛΩΣ ΠΕΡΙΠΛΟΚΗ» ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΕΤΕΙΟΣ¹

Christine Lecerf-Heliot*

Gernot Heiss, Konrad Paul Liessmann (επιμ.): *Das Millennium, Essays zu tausend Jahren Österreich*, Sondezzahl, Βιέννη, 1996.

Όπως και άλλες ευρωπαϊκές χώρες, η Αυστρία δεν εξαιρείται από τη μανία των επετείων. Το 1988 και το 1995, η τεσσαρακοστή επέτειος της προσάρτησης της Αυστρίας από το Γ' Ράιχ και η πεντηκονταετία της Δεύτερης Δημοκρατίας, είχαν ήδη προσφέρει την (όψιμη) ευκαιρία διαλόγου με το παρελθόν. Αυτές οι γιορτές ανέσυραν στην επιφάνεια δύο καιρίες χρονολογίες της πρόσφατης ιστορίας του αυστριακού έθνους: την ολοκληρωτική εξαφάνιση της Αυστρίας ως ονόματος και ως κράτους και τη διακήρυξη, για πρώτη φορά στην ιστορία της, μιας αυστριακής δημοκρατίας, αποκαθαρωμένης από κάθε ιστορική, πολιτιστική ή γλωσσική αναφορά στη Γερμανία. Το 1996 έχει ριζικά διαφορετικό χαρακτήρα. Είναι μια γενέθλια χρονολογία, 1000 χρόνια ζωής, το ωβηλαίο ενός ονόματος, das Jubiläum, ένας όρος αμφίσημος, στον οποίο επανέρχεται ο φιλόλογος και δοκιμογράφος Konrad Paul Liessmann, στον επίλογο μιας συλλογικής έκδοσης αφιερωμένης σ' αυτό το γεγονός: «Το ωβηλαίο είναι εδώ για να μας θυμίζει έναν άθλο ή ένα πεπρωμένο που, όπως λέει ο Κίρκεγκωρ, είναι ακριβώς σημαντικά για να τα μνημονεύουμε με ευχαρίστηση, αλλά και τόσο ασήμαντα ώστε η λήθη τους να μην συνιστά καταστροφή²».

Η απροσδιοριστία της λέξης Αυστρία

Τι εορτάζει λοιπόν αυτή η «χιλιετία» που δεν είναι και τόσο σημαντικό; Από μόνη της αυτή η ερώτηση δείχνει ήδη πόσο τα πράγματα στην Αυστρία αρέσκονται να εμφανίζονται «απλώς περίπλοκα», για να παραφράσουμε τον Thomas Bernhard. Γιατί το 996 δεν είναι

η χρονολογία γέννησης της Αυστρίας, ούτε η χρονολογία μιας νίκης σε βάρος κάποιου εχθρού, ούτε του αυτοπροσδιορισμού ενός λαού. Απλώς εκείνη τη χρονιά υπεγράφη ένα επίσημο σύμφωνο όπου εμφανίζεται η λέξη Ostarrîchi, δηλαδή «χώρα της Ανατολής» στη βαυαρική γλώσσα, για να σημαίνει το έδαφος της σημερινής Αυστρίας: πρόκειται άλλωστε για όψιμη ανακάλυψη, η οποία χρονολογείται από το 1946. Σε αυτό το έγγραφο δεν υπάρχει η παραμικρή αναφορά σε λαϊκούς ξεσηκωμούς, σε μετατόπιση συνόρων ή σε αλλαγή ονόματος. Τίποτε το ιδρυτικό, το εξαιρετικό ή το θαυματικό. Μόνο η απλή αναφορά του ονόματος μιας περιοχής κατά την επίσημη διαλλαγή ανάμεσα σε δύο μεγάλες δυνάμεις: την κεντρική αυτοκρατορική εξουσία και την περιφερειακή εξουσία της εκκλησίας. Συνεπώς δεν είναι περίεργο που από τότε κυκλοφορούν ανέκδοτα στη χώρα. Ορισμένοι μνημονεύουν το ωβηλαίο ως (αποχαιρετιστήρια) γιορτή για τα χίλια χρόνια της (υπερήλικος) Αυστρίας. Άλλοι, όπως ο Peter Weiser, συντονιστής του ωβηλαίου στη Βιέννη, με μια καθαρά βιεννέζικη επίδειξη πνεύματος, μετατρέπουν αυτά τα ισχνά θεμέλια σε εθνική ιδιοτυπία: «Το γεγονός ότι ιδρυτική πράξη του αυστριακού έθνους είναι μια υπογραφή σε μια πράξη δωρεάς και όχι ένα λουτρό αίματος το βρίσκω υπέροχο. Είναι πολύ αυστριακό. Είναι στο χαρακτήρα μας το ότι κατακτήσαμε τη χώρα μας χωρίς αιματοχυσία³». Με μεγαλύτερη σοβαρότητα, κάποιοι εξέχοντες ιστορικοί δρᾶττονται της ευκαιρίας για να διαλογιστούν τις σημασίες και τις μεταμορφώσεις της λέξης Österreich (Χώρα της Ανατολής). Σχετικά με την επίσημη συμφωνία, χρονολογούμενη από την 1η Νοεμβρίου 996 και υπογεγραμμένη από το ρωμαίο αυτοκράτορα Όθωνα Γ', διά της χειρός του οποίου ο επίσκοπος Gottschalk δέχθηκε την παραχώρηση 1000 εκταρίων στην Νιουανχόβα, σημερινό Νουχόφεν-αν-ντερ-Υμπς στην περιοχή της σημερινής Κάτω Αυστρίας, ο Erich Zöllner αποκαθιστά κάπως τη συμβολική σημασία ενός παρόμοιου εγγράφου: αφενός δεν είναι η πρώτη φορά που ο Μεσαίωνα μνημονεύει την Αυστρία, αφετέρου εκείνη την εποχή η λέξη δεν υποδεικνύει μια μόνο περιοχή. Βρέθηκε για παράδειγμα ένα κείμενο της ίδιας εποχής, στο οποίο Ostarrîchi σημαίνει την εκτεταμένη αυτοκρατορία της Ανατολικής Φρανκονίας. Ο Zöllner συμπεραίνει εξ

αυτού ότι η συμφωνία του 996 δεν είναι ιδρυτική πράξη. Απλώς έχουμε στα χέρια μας το «παλαιότερο τεκμήριο του τρόπου με τον οποίο, τότε, οι κάτοικοι (και όχι οι κατεστημένες εξουσίες) ονόμαζαν τη σημερινή περιοχή της Αυστρίας⁴». Μέχρι τα μισά του 12ου αι., οπότε και πήρε το σημερινό της όνομα, οι επίσημες ονομασίες της Αυστρίας ήταν Oriens, orientalis regio, orientalis marcha.

Αλλά η Heide Dienst στρέφεται ενάντια στην εγκυρότητα του ίδιου του εγγράφου. Κατ' αυτήν δεν είναι βέβαιο ότι αυτή η πράξη, που βρέθηκε στα αρχεία της Βαυαρίας, χρονολογείται από το 996. Η συστηματική εξέταση των σφραγίδων και της γραφής επιτρέπει μάλλον να υποθέσουμε ότι τότε είχε γίνει ένα προσύμφωνο, το οποίο επικυρώθηκε αργότερα, μεταξύ του 1002 και του 1014. Για την Dienst, ο όρος Ostarrichi του 996 δεν είναι παρά μία γεωγραφική έννοια, χωρίς ιστορική ή πολιτική σημασία: είναι απλώς το ανατολικό

μήνυμα ενός ευρύτερου πολιτικού συνόλου. Πρέπει να περιμένουμε τον 18ο αι. και τις φιλοδοξίες του Οίκου της Αυστρίας για να αρχίσει να ριζώνει στον τόπο μια αληθινή γεωπολιτική έννοια⁵. Ο Ernst Bruckmüller συνοψίζει με σαφήνεια την υποκείμενη θέση στο σύνολο των γνωμών: θέτω το ζήτημα του ονόματος μιας χώρας σημαίνει πάντα μιλά για την εθνική ταυτότητα. «Οι νοηματικές μεταβολές της λέξης “Αυστρία” στο ρου της ιστορίας είναι αδιαχώριστες από τη γένεση και την ευρύτητα της αυστριακής “συνείδησης”⁶». Ο Bruckmüller σημειώνει πολυάριθμα παραδείγματα για να δείξει την εξαιρετική απροσδιοριστία ή ποικιλία των σημασιών της λέξης «Αυστρία», μέχρι την κατάρρευση της μοναρχίας. Το ζήτημα ρυθμίστηκε οριστικά όταν ο Χίτλερ προέβη στη ριζική, συνειδητή και αποφασιστική κατάργηση του ονόματος το 1938. Γνωρίζουμε πολύ καλά την οιοειδή γκροτέσκα κατάσταση της διπλής μοναρχίας, βασιλικής και αυτοκρατορικής, την οποία ο Robert Musil περιέγραψε ως Κακανία. Πιθανώς γνωρίζουμε λιγότερο καλά ότι το 1848 η λέξη Αυστρία δήλωνε τρεις διαφορετικές περιοχές (τα δύο αρχιδουκάτα εκατέρωθεν του ποταμού Ιν, την περιοχή υπό τον έλεγχο της αυστριακής αυτοκρατορίας, και την ίδια περιοχή χωρίς την Ουγγαρία, τη Λομβαρδία και τη Βιέννη) ανάλογα με τη γεωγραφική, πολιτική ή νομική σκοπιά.

Κρατική φρόνηση

Εντούτοις οι ιστορικοί δεν είναι οι μόνοι που συγκρατούν τον οίστρο των συμπολιτών τους. Το ίδιο το Κράτος φαίνεται να μετέχει σ' αυτή την επιφύλαξη. Ο Thomas Klestil, πρόεδρος της Δημοκρατίας, εκφράζεται με τα ακόλουθα λόγια στον πρόλογο της επίσημης ανακοίνωσης για τις εορταστικές εκδηλώσεις της χιλιετίας στην Κάτω Αυστρία: «Ο πλούτος αυτής της χιλιετούς χώρας δεν πρέπει να χρησιμεύσει σαν

πρόσχημα ούτε για τη ματαιοδοξία ούτε για το σοβινισμό».

Κάθε λογής επιχειρήματα μπορούν να εξηγήσουν γιατί αυτή η χιλιετία δεν έχει τη μεγαλοπρέπεια που αρμόζει σε μια παρόμοια γιορτή. Κατά πρώτο λόγο το οικονομικό επιχείρημα. Μετά την ένταξη της Αυστρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οι περιορισμοί του προϋπολογισμού επηρεάζουν άμεσα και σκληρά το σύνολο των τομέων της αυστριακής κοινωνικής ζωής, ως εκ τούτου κάθε εκδήλωση εθνικής καταξίωσης πρέπει να αποφεύγει την υπερβολική επίδειξη.

Επίσης σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι πολιτικοί παράγοντες. Μέσα στην εκστρατεία των βουλευτικών εκλογών, η διοργάνωση των εορτών για τη χιλιετία ταλαντεύτηκε ανάμεσα σε δύο υπουργεία αντίθετης πολιτικής κατεύθυνσης, το (σοσιαλιστικό) Υπουργείο Επιστημών και Πολιτισμού και το (χριστιανοδημοκρατικό) Υπουργείο Εξωτερικών. Πράγματι το Κράτος ανέθεσε την υπόθεση στους τοπάρχες. Η περιο-

χή της Κάτω Αυστρίας είναι αναντίρρητα αυτή που θα ωφεληθεί τα μέγιστα από μια τέτοια αποκέντρωση. Εκμεταλλευόμενη την ευκαιρία που της δόθηκε από τη μεία του Νουχόφεν-αντερ-Υμπς στο έγγραφο του 996, κατάφερε να δημιουργήσει το δικό της ιδρυτικό μίθο, ότι η Κάτω Αυστρία είναι η κοιτίδα της χώρας και έσπευσε να εγκαινιάσει αυτήν τη χρονιά την πρωτεύουσά της: το Sankt Pölten. Εντούτοις, αν κρίνουμε από τις τοποθετήσεις κάποιων συγγραφέων ή διανοουμένων, ο μείζων λόγος της επιφυλακτικότητας του Κράτους όπως και των περισσότερων πολιτών, είναι η πολύ όψιμη εθνική συνείδηση των αυστριακών και τα ταμπού που περιβάλλουν πάντα την καταγωγή και τη φύση της συγκρότησής της.

Ένα αρχαιο-νεοσύστατο έθνος

Άραγε πόσο βαραινούν χίλια χρόνια ζωής ενός ονόματος στην ιστορία μιας χώρας όταν μόλις πριν από πενήντα χρόνια αυτοανακηρύχθηκε ελεύθερη και ανεξάρτητη, όταν έπρεπε να χάσει τόσους ανθρώπους, πολέμους και εδάφη για να αποφασίσει να είναι αυστριακή χωρίς να είναι γερμανική;

Το 1938, ελάχιστοι ήταν οι Αυστριακοί που πίστευαν ακόμα στην ύπαρξη της χώρας τους μετά την προσάρτησή της από τον Χίτλερ: «Η ιδέα ότι η Αυστρία ανήκε οριστικά πια στο παρελθόν ήταν διαδεδομένη, πολύ περισσότερο απ' όσο είμαστε πρόθυμοι να αποδεχθούμε σήμερα, και μάλιστα και σε κύκλους που δεν ήταν εθνικο-σοσιαλιστικοί ή που καταπολεμούσαν αυτή τη σκέψη⁷», θυμίζει ο ιστορικός Gerald Stourzh, φωτίζοντας τους μηχανισμούς που συνέτειναν σ' εκείνο που ο Felix Kreisler ονόμασε «συνειδητοποίηση του αυστριακού έθνους». Μετάξύ αυτών συμπεριλαμβάνει τη γερμανική κατοχή, την αυστριακή αντίσταση στο εσωτερικό και στο εξωτερικό της χώρας αλλά και τη συμμαχική προπαγάνδα: οι ιστορικοί θεωρούν στο σύνολό τους την εθνική ταυτότητα πρόσφατη, αλλά δεδομένη. Ενδει-

κτικές είναι οι μαχητικές και μάλιστα κυνικές απόψεις συγγραφέων όπως ο Robert Menasse ή ο φιλόσοφος Rudolf Burger. Αμφότεροι δε διαστίζουν να ξύσουν τις κακοφορμισμένες πληγές μιας εθνικής ιστορίας. Σε ένα του δοκίμιο για την αυστριακή ταυτότητα με τον ιδιαίτερα προκλητικό τίτλο *Η χώρα χωρίς ιδιότητες*, ο Menasse προβάλλει ένα ιδιαίτερο πρότυπο αυστριακού έθνους: «Η Αυστρία είναι έθνος. Πρόκειται για ένα γεγονός που πολιτικά δεν έχει τεθεί υπό συζήτηση, ειδικά στο εσωτερικό της χώρας. Σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις, πάνω από το 90% των Αυστριακών απάντησαν καταφατικά στην ερώτηση: Είναι η Αυστρία ένα αυθύπαρκτο έθνος; Ξεπέρασαν έτσι τους Γάλλους, για τους οποίους, όπως ξέροουμε, το έθνος είναι συνώνυμο του κράτους. Ωστόσο οι δημοσκοπήσεις δείχνουν συνάμα ότι κανείς στην Αυστρία δε θα μπορούσε να πει [...] σε τι συνίστανται ακριβώς τα χαρακτηριστικά του αυστριακού έθνους. Αυτό δεν είναι

διόλου περίεργο. Αν εξετάσουμε τη γένεση του αυστριακού εθνικού αισθήματος, διαπιστώνουμε ότι [...] έγκειται στην αμοιβαία εκμηδένιση των κλασικών προτύπων του έθνους⁸. Είμαστε μια γερμανόφωνη κοινότητα που κρατά αποστάσεις από τη γερμανόφωνη κοινότητα⁹». Ο φιλόσοφος Burger αποσταθεροποιεί ακόμα περισσότερο το οικοδόμημα του εθνικού αισθήματος. Ενσωματώνοντας ένα ευρύτερο σύστημα, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, κάτω από την πίεση εξωτερικών γεγονότων (την ενοποίηση της Γερμανίας, ή τη διαδικασία εκδημοκρατισμού της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης) η Αυστρία απομάκρυνε, χωρίς να εξαφανίσει, το μέγα εμπόδιο για την εθνική της χειραφέτηση: την επιθυμία προσάρτησής της. «Το αυστριακό έθνος έκανε ένα αποφασιστικό βήμα προς την ωρίμανση και την αποκατάσταση. Η σταθεροποίηση του γερμανικού έθνους μετά την ενοποίηση και η ένταξη της Αυστρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση είχαν ένα διπλό αποτέλεσμα: ενδυνάμωσαν και αποδυνάμωσαν τον παλιό φόβο του Anschluss και ταυτόχρονα ικανοποίησαν μια παλαιότερη επιθυμία: την επιθυμία προσάρτησης, γιατί αυτό είναι το αληθινό απωθημένο της αυστριακής ιστορίας¹⁰».

Θα δούμε αν το 1996 θα παίζει έναν ασήμαντο ρόλο στην ιστορία. Μάλιστα είναι πιθανό ότι θα μετρήσει λιγότερο από τα «950 χρόνια της Αυστρίας», παρόμοια εκδήλωση που είχε οργανωθεί το 1946 από ένα έθνος που μόλις είχε προβάλει από τα ερείπια. Το 1996 θα είναι μια όμορφη βιτρίνα με μεγάλες εκθέσεις για το Δούναβη, για τα «χίλια χρόνια φυσικών και πολιτιστικών τοπίων», για το «όνειρο της ευτυχίας» που ήταν η ευρωπαϊκή ιστορικοιστική τέχνη, για τους «ανθρώπους, τους μύθους και τα σύνορα». Αλλά το 1996 δε θα είναι αυτή η μεγάλη γιορτή που οραματίστηκε ο Konrad Paul Liessmann: «Το πιο όμορφο θέαμα ήταν φυσικά μια φαντασμαγορική πορεία με αντιπροσώπους απ' όλες τις χώρες που στο

ρου της ιστορίας τους συνδέθηκαν με το όνομα της Αυστρίας, άνθρωποι από το Περού, την Ουκρανία, την Ολλανδία, το Βέλγιο, την Ιταλία, την Ισπανία, την Πολωνία και τη Σουηδία, την Τσεχική Δημοκρατία, την Ουγγαρία, τη Ρουμανία, το Μεξικό και τη Σλοβακία, τη Γερμανία και τη Βοσνία, την Κροατία και τη Σλοβενία. Όλοι με ενδυμασίες εποχής: μια μεγάλη γιορτή εποχών, λαών και πολιτισμών θα κατέκλυζε τελικά το κέντρο της πόλης¹¹».

Ένα παρόμοιο όνειρο ήταν ολωσδιόλου αδιανόητο χθες για έναν Αυστριακό. Παραμένει ακόμα και σήμερα. Ο Musil το είχε προβλέψει: «Αν ζητούσαμε απ' αυτόν έναν “αυστριακό αιώνα”, θα είχε την αίσθηση ότι θα έπρεπε να επιβάλει στον εαυτό του και στον κόσμο, με τίμημα μια γελοιωδώς ηθελημένη προσπάθεια, μια από τις τιμωρίες της Κόλασης».

* Η Christine Lecercf-Heliot είναι ερευνήτρια της γερμανικής φιλολογίας, ειδικευμένη σε αυστριακά θέματα.

Μετάφραση από τα γαλλικά
Κωστής Παπαγιώργης
Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης -
Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
1. Επιθεώρηση Liber, τεύχος 27, Ιούνιος 1996
2. Konrad Paul Liessmann, «Das Millennium oder über den Sinn von Jubiläen», στο *Das Millennium, ό.π.*, σελ. 204.
3. Βλέπε το «Wie alles anfing. Historiker am runden Tisch», *News*, Βιέννη, I, 1996, σελ. 97-98.
4. Erich Zöllner, «Der Österreichbegriff. Aspekte seiner historischen Formen und Wandlungen», στο *Was heißt Österreich? Inhalt und Umfang des Österreichbegriffs vom 10. Jahrhundert bis heute* (Τι σημαίνει η λέξη Αυστρία; Σημασία και ακτινοβολία της έννοιας Αυστρία από το 10ο αιώνα μέχρι σήμερα), Verlag der Akademie der Wissenschaften, Βιέννη, 1995, σελ. 19-35.
5. Heide Dienst, «Ostarrichi-oriens-Austria. Probleme österreichischer Identität im Hochmittelalter», στο *Was heißt Österreich?, αυτόθι*, σελ. 35-51.
6. Ernst Bruckmüller, «Österreichbegriff und Österreichbewußtseins in der franzisko-josephinischen Epoche», στο *Was heißt Österreich?, αυτόθι*, σελ. 255-289.
7. Gerald Stourzh, «Erschütterung und Konsolidierung der Österreichbewußtseins: Vom Zusammenbruch der Habsburgermonarchie zur Zweiten Republic», στο *Was heißt Österreich?, αυτόθι*, σελ. 289-313.
8. Εδώ ο Menasse αναφέρεται στο γαλλικό και το γερμανικό μοντέλο.
9. Robert Menasse, *Das Land ohne Eigenschaften. Essay zur österreichischen Identität*, Sonderzahl, Βιέννη, 1993, σελ. 20-21.
10. Rudolf Burger, *In der Zwischenzeit. Adnoten zu Politik und Philosophie*, Springer, Βιέννη, Νέα Υόρκη, 1996, σελ. 55.
11. Konrad Paul Liessmann, «Das Millennium oder über den Sinn von Jubiläen», στο *Das Millennium, ό.π.*, σελ. 206.